

ІСТОРІЯ. ПРАВОЗНАВСТВО

УДК 260.1:281.5(477-456.31)

Лариса ПАНІНА,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти
Рівненського ОІППО

РОЗВИТОК РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ПАРТИКУЛЯРНОЇ РЕОРГАНІЗАЦІЇ 1990-Х – ПОЧАТКУ 2000-Х РОКІВ*

У статті розкрито процес становлення та розвитку Римо-Католицької Церкви в сучасній Україні. Здійснено аналіз розширення її структурної мережі в різних регіонах. Окреслено причини та тенденції зростання кількісних показників.

Ключові слова: римо-католицька церква, архієпископія, дієцезія, парафія, духовенство, віруючі.

В статтє раскрыт процесс становления и развития Римо-Католической Церкви в современной Украине. Проведен анализ расширения её структурной сети в разных регионах. Определены причины и тенденции увеличения количественных показателей.

Ключевые слова: римо-католическая церковь, архидиєцезія, диєцезія, приход, духовенство, верующие.

In the article, becoming and development of Rimo-Catholic Church is exposed in modern Ukraine, the analysis of expansion of its structural network is conducted. Reasons and tendencies of increase of quantitative indexes are certain.

Key words: rimo-catholic church, archidieceziya, dieceziya, arrival, clergy, believers.

Бурхливий розвиток Римо-Католицької Церкви 1990-х – початку 2000-х років викликав занепокоєння не лише православних ієрархів, а й частини української інтелігенції та окремих представників місцевих органів влади. Розширення католицької присутності сприймалося (почасти й досі сприймається) як скерованість на прозелітизм, а заяви окремих польських ксьондзів, котрі витрактовували свою місію в Україні як боротьбу за повернення східних територій до Польщі, не могли ігноруватися.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Західні дослідники українського походження Б. Боцюрків, Ф. Сисин, А. Чировський та ін. показали проблеми українського елемента в римо-католицьких громадах та спрогнозували перспективи релігійних змін у недалекому майбутньому.

Учені Б. Боцюрків, П. Дейнека, А. Кравчук та ін. здійснили аналіз доволі складних проблем релігійної ідентичності, прозелітизму, взаємодії релігії та політики, еволюції державно-церковних відносин в Україні та центрально-східноєвропейському регіоні загалом. Безпосереднє практичне значення у дослідженні теми мали праці російських науковців Л. Алексєєвої, М. Одинцової, Д. Поспеловського.

Мета статті – дослідити та виявити частку українського елемента в римо-католицьких громадах, окреслити церковну політику прозелітизму.

Виклад основного матеріалу. У лютому 2006 р. у палатах резиденції латинських митрополитів уперше після 1944 р. постійне місце проживання отримали два римо-католицьких єпископи-помічники – Мар'ян Бучек (отець-прелат) та Леон Малий (префект Львівської Вищої Духовної Семінарії, професор догматичної теології).

За офіційними даними інтернет-сайту Римо-Католицької Церкви, у 2010 р. юрисдикція Львівської архієпископії поширюється на структури РКЦ у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській і Чернівецькій областях [4, с. 178]. Архієпископія, охоплюючи 68 000 кв. км, складає такі деканати: Галич (16 парафій і костелів), Жовква (25), Золочів (24), Івано-Франківськ (20), Львів (16), Мостиська (22), Самбір (30), Стрий (16), Тернопіль (26), Чернівці (32), Чортків (51). Сюди увійшли понад 250 парафій, костелів та каплиць, близько 100 священників та кільканадцять монахів.

На території Львівської архієпископії розташована Вища духовна семінарія (ВДС) св. Йосипа (Львів – Брюховичі), де від 1996 р. розпочали свою формацію перші семінаристи. У 2001 р. в архієпископальній Вищій духовній семінарії навчалося 49 семінаристів: 38 дієцезіальних й 11 осіб з ордена Отців палотинів, із них 12 – на першому курсі (відповідно 5 і 7). Ще 13 семінаристів (студентів V і VI курсів) навчалися у Вроцлаві та Любліні [3, с. 134]. На 31 грудня 2003 року, за поданими даними у Схематизмі Львівської архієпископії, нараховувалося 48 студентів 2003-2004 років, із них 5 навчалися на VI курсі, 2 – на V курсі, 4 – на IV курсі, 8 – на III курсі, 9 – на II курсі,

*Закінчення. Початок у №2 (86) за 2016 р.

14 – на I курсі, 5 – на підготовчому, а 3 перебували в академічній відпустці. Окрім того, у ВДС св. Йосипа навчалось 8 студентів із Луцької дієцезії, яка наразі не має своєї семінарії, та 11 студентів – із Товариства Католицького Апостольства (паллотини). Також 6 священників архідієцезії перебували на навчанні за кордоном [2, с. 95].

На 2005 р. Вищу духовну семінарію у Львові закінчило 11 пресвітерів, а новіціяти жіночих заграмаджень – кілька десятків монахинь, які катехізують дітей і молодь. До 2008 р. архідієцезію очолював архієпископ-митрополит кардинал Мар'ян Яворський (із 2008 р. його на цьому посту змінив архієпископ Мечислав Мокшицький), якому допомагали єпископи-помічники Мар'ян Бучек та Леон Малий (раніше єпископом-помічником був Станіслав Падевський OFM Сар). Паралельно, призначений Папою Римським архієпископ Мар'ян Яворський, маючи всю повноту влади в архідієцезії, здійснює законодавчу владу особисто, виконавчу – особисто або через єпископів-помічників і Курію, судову – через судового лікаря (офіціала) і суддів згідно із Канонічним Правом. Дорадчими органами є Митрополичий Капітул, який складається з колеґії каноніків (6 – дійсних каноніків, 11 – почесних каноніків) та прелатів (4 члени), Ради священників і Синоду. Також на території архідієцезії почала функціонувати створена 9 грудня 2002 р. Колеґія консультантів, що нараховує 7 членів [2, с. 67]. Таким чином, Львівська архідієцезія впродовж 20 років зуміла реорганізувати та декретувати функціонування своїх структурних підрозділів, зокрема й дорадчих органів, повноваження яких поширюються не лише на окреслені територіальні межі архідієцезії, а й на регулювання роботи всіх дієцезій Римо-Католицької Церкви в Україні.

Після відновлення Львівської архідієцезії, яка продовжила виконувати відведену їй роль консолідуючої структурної одиниці в системі РКЦ України, почали реорганізовуватися шляхом декретування решта дієцезій. 18 травня 1996 року Папа Римський Іван Павло II проголосив Декрет про відновлення діяльності Луцької дієцезії, призначивши її апостольським адміністратором Львівського митрополита, архієпископа Мар'яна Яворського. В часи комуністичного режиму на території дієцезії були закриті всі церкви (остання – в Острозі у 60-ті роки XX століття), відповідно не було і священників. На 1988 р. у дієцезії діяла одна церква і працював один священник. 26 березня 1998 р. єпископом-ординарієм Луцької дієцезії призначили єпископа Маркіяна Трофим'яка (після 7 років послуги єпископом-помічником у Львівській катедрі). Урочисте введення ново-призначеного ординарія М. Трофим'яка відбулося в катедрі Луцької дієцезії 16 травня 1998 р. [8, с. 20]. Зазначимо, що відновлення функціонування катедрі відбулося дещо раніше – у 1991 р. (у її стінах під час панування більшовизму розмістився музей атеїзму) відповідно до рішення Волинської обласної ради народних депутатів від 25.06.91 № 140 м. Луцька «Про передачу приміщення костелу Петра і Павла в користування громадян римсько-католицької церкви м. Луцька». Згідно з рішенням передача полягала в безоплатному орендному користуванні приміщенням означеного костелу.

Церковні межі дієцезії не піддавалися значним змінам, за винятком невеликої території на півночі (два деканати), що входили до складу Пінської дієцезії.

Таким чином, на 1 січня 2001 р. Луцька дієцезія (40300 кв. км) включала 7 деканатів, де нараховувалося 30000 римо-католиків, 38 зареєстрованих громад, організованих у 36 парафій, 31 парафіяльну церкву і каплицю. У них працювало 14 дієцезіальних священників, 7 священників-ченців та 20 ченців і черниць, а за межами дієцезії навчалось 7 семінаристів [3, с. 141]. При порівнянні становища Луцької дієцезії, на основі статистичних досліджень, проведених О. Доброєром, упродовж 1995-2000 років спостерігається кількісне розширення дієцезії, однак відновити її довоєнний стан не вдалося. На сьогодні Луцька дієцезія, маючи деканат у містах Рівному (17 парафій та костелів) та Луцьку (19 парафій та костелів), охоплює структури Римо-Католицької Церкви у Волинській та Рівненській областях.

Початок функціонування Києво-Житомирської дієцезії в незалежній Україні пов'язаний із особою єпископа Яна Пурвінського, якого 16 січня 1991 р. Папа Римський Іван Павло II призначив єпископом-ординарієм Житомирської дієцезії. Її історичні межі (центр якої до 1797 р. був у Києві) охопили територію сучасної Житомирської, Черкаської та Київської областей. Також до історичної Житомирської дієцезії було приєднано українські території колишньої Могильовської архієпархії та Луганська область, яка раніше входила до складу Тираспольської дієцезії. Отже, на початок відновлення Житомирська дієцезія поширювалася на 8 областей України (Житомирську, Київську, Луганську, Полтавську, Сумську, Харківську, Черкаську, Чернігівську) з резиденцією правлячого єпископа в Житомирі. В усіх вищезгаданих областях функціонувало лише 13 парафій, які обслуговували 5 священників. Охоплюючи 222 300 кв. км., дієцезія складалася із 7 деканатів та 1 вікаріату. У 1995 році на 296 500 римо-католиків було зареєстровано 108 громад, 77 каплиць, де працювали 17 дієцезіальних священників, 47 священників чернечих чинів, 2 єпископи. Крім того, в дієцезії навчалось 29 дієцезіальних семінаристів та семінаристів-ченців. Із 108 діючих громад 31 не мала власних храмів [3, с. 140]. Упродовж п'яти років (1995-2000) усі показники зросли в середньому на 52%, однак кількість єпископів лишилася незмінною.

На 2001 р. Києво-Житомирська дієцезія, охоплюючи ті ж 8 областей, нараховувала 148 парафій, 105 священників, 24 жіночих чернечих заграмадження та духовну семінарію, в якій навчалось 48 семінаристів [7, с. 4]. У кожній із 148 парафій дієцезії функціонували катехетичні групи, якими керували 23 священники, 40 ієромонахів, 3 брати-ченці, 80 черниць і 2 світських катехети. Крім того, діяли 3 католицькі рухи та 111 самостійних непарафіяльних пасторських центри (зокрема 53 – дієцезіальних та 58 – чернечих). Після поділу 2004 р. на теренах дієцезії працювало 36 священників, 65 монахів, 247 черниць, а в дієцезіальній духовній семінарії у Ворзелі навчалось 14 кліриків та 6 дияконів готувалися до висвячення.

Нині юрисдикція Києво-Житомирської дієцезії, яку очолює єпископ-ординарій Ян Пурвінський зі своїми єпископами-помічниками Станіславом Ширококорядюком OFM та Віталієм Скомаровським, поширюється на структури РКЦ у Житомирській, Київській, Черкаській і Чернігівській областях. У своєму підпорядкуванні вона має 11 деканатів, зокрема Баранівка (14 парафій і костелів), Бердичів (9),

Держинськ (13), Ємільчине (9), Житомир (13), Київ (22), Коростень (11), Новоград-Волинський (10), Радомишль (15), Ружин (8), Черкаси (6), Вищу духовну семінарію Найсвятішого Серця Ісуса (Ворзель) та Вищий інститут релігійних наук імені св. Томи Аквінського в Києві [9, с. 4].

До утворення Харківсько-Запорізької дієцезії на її теренах існувало два єпископські вікаріати – в Харкові та Запоріжжі, що позитивно вплинуло на душпастирську діяльність, але не розв'язало проблеми віддаленості католицьких громад цих областей від своїх єпископів. Тому, керуючись положеннями «Декрету про пастирський уряд єпископів у церкві», було прийнято рішення переглянути межі вже існуючих дієцезій, упорядкувавши та розчленувавши їх, таким чином, на такі структурні одиниці, які б забезпечували ефективність роботи новостворених структур: «щоб єпископи, – як зазначається у 22 пункті Декрету, – могли успішно виконувати в них свої пастирські обов'язки; щоб, урешті, послужити як найдосконаліше спасінню народу Божого» [1, с. 227]. На потребі перегляду та упорядкування меж уже існуючих дієцезій РКЦ в Україні наголошував у своїй промові на завершення першого візиту «ad limina apostolorum» (до апостольських гробниць) архієпископ М. Яворський. Унаслідок цього 4 травня 2002 р. за рішенням Івана Павла II в результаті поділу Києво-Житомирської і Кам'янець-Подільської дієцезій з'явилася Харківсько-Запорізька дієцезія із центром у м. Харкові. Ординарієм новоствореної дієцезії було призначено єпископа Станіслава Падевського OFM Сар.

Нині юрисдикція Харківсько-Запорізької дієцезії поширюється на структури РКЦ у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській, Полтавській, Сумській і Харківській областях. Дієцезія має 7 деканатів: Дніпропетровськ (7 парафій і костелів), Донецьк (11), Запоріжжя (10), Полтава (5), Суми (4), Харків (6).

Одночасно із Харківсько-Запорізькою дієцезією Іван Павло II утворив Одесько-Сімферопольську, до складу якої увійшли землі, що раніше належали Кам'янець-Подільській дієцезії (частина колишньої Тираспольської дієцезії, що після занепаду і розподілу між трьома країнами опинилася на території України). Тоді ж було призначено ординарієм новоствореної дієцезії генерального вікарія Кам'янець-Подільської єпархії о. Броніслава Бернацького. Попри те, що територія Одесько-Сімферопольської дієцезії є однією з найбільших у Європі, вона досі не має своєї семінарії. Приміщення, де у 1918-1924 роках розміщувалася семінарія, світська влада церкви так і не повернула. Юрисдикція Одесько-Сімферопольської дієцезії поширюється на структури РКЦ у Криму (Сімферополь), Кіровоградській, Миколаївській, Одеській і Херсонській областях. У своєму підпорядкуванні дієцезія має 5 деканатів – Кіровоград (6 парафій і костелів), Крим (Сімферополь – 21), Миколаїв (11), Одеса (10), Херсон (26) [5, с. 18].

У житті закарпатських римо-католиків позитивні зміни сталися із приїздом кардинала Пашкаї Ласло (1989 р.), після візиту якого місцеві інституції РКЦ отримали можливість проводити душпастирську діяльність на Закарпатті. Спочатку душпастирство здійснювалося лише священниками з Угорщини, а з 1 листопада 1990 р. туди почали прибувати монахи і з Чехословаччини. Однак процес реструктуризації мережі РКЦ на території Закарпаття розпочався із

призначенням першого апостольського нунція в Україні – Антоніо Франко. Так, 28 березня 1992 р. він отримав від Святого Престолу призначення на місце ординарія Закарпатської Римо-Католицької Церкви. Прибувши 13 серпня того ж року в Мукачеве, нунцій підтвердив призначення Йозефа Чаті на посаду генерального вікарія [3, с. 136]. Після смерті Й. Чаті у березні 1993 р. архієпископ Франко призначив генеральним вікарієм солотвинського пароха о. Лайоша Гудру, а також відповідно до мовних територій – Раду священників та вікаріїв. 14 серпня 1993 р. було утворено Апостольську адміністрацію Закарпаття, апостольським адміністратором якої став архієпископ А. Франко. Папську буллу про її утворення виголосили 16 грудня 1993 р. у мукачівському римо-католицькому костелі [11, с. 3]. Зазначимо, що в структурі Римо-Католицької Церкви території Закарпаття належала до Сату-Марської (Угорщина) дієцезії де-юре аж до початку 90-х років ХХ ст., що не могло не вплинути на подальший розвиток церкви. Практично до 1995 р. богослужіння у римо-католицьких храмах Закарпаття проводилося виключно угорською мовою, що було передусім зумовлено історичними причинами. Проте такий стан речей не задовольняв іншу національну меншину – словаків, а тому із 1995 р. помітно збільшилася кількість священнослужителів, які проводили богослужіння словацькою мовою. 9 грудня 1995 р. Іван Павло II призначив єпископом-помічником Закарпатської Апостольської адміністрації керівника виноградівської францисканської Місії – о. Антала Майнека, єпископська хіротонія якого відбулася 6 січня 1996 р. Після цього єпископ А. Майнек став її апостольським адміністратором. На 2001 р., охоплюючи територію у 12 800 км кв., Апостольська адміністрація нараховувала близько 70 тис. римо-католиків, 7 деканатів і 10 монастирів. На її території працювало 28 священників (10 дієцезіальних та 18 ієромонахів), які обслуговували 48 парафій. Крім того, діяла одна світська католицька організація та 5 католицьких рухів [3, с. 144].

Із часом керівництво Апостольської адміністрації усвідомило потреби конструктивних змін, а як наслідок – було прийнято рішення про утворення дієцезії. Підставою для створення послужив активний розвиток мережі римо-католицьких церковних структур. На 2002 р. на її території діяло близько 50 парафій та 40 філій, 27 священників проводили душпастирську службу, активно діяв «Карітас», виходили часописи угорською та українською мовами [11, с. 3]. Таке рішення, маючи юридичне підґрунтя, відповідало настановам Другого Ватиканського Собору, зокрема базувалося на основі положень «Декрету про душпастирське служіння єпископів у церкві». Тому 27 березня 2002 р. на території Апостольської адміністрації Закарпаття за рішенням понтифікату Івана Павла II постанала нова Мукачівська дієцезія, юрисдикція якої поширювалася на структури РКЦ у Закарпатській області. Мукачівським єпископом-ординарієм залишився Антал Майнек OFM. Створення дієцезії значно спростило процедуру прийняття вірних до церкви, полегшило розв'язання багатьох питань.

Висновки. Аналізуючи динаміку розвитку Римо-Католицької Церкви на Закарпатті, можемо стверджувати про її кількісний приріст. Якщо у 1988 р. ця конфесія мала 42 осередки, то у 1997 р. – уже 72.

Як і в більшості римо-католицьких дієцезій України, на Закарпатті невирішеною залишається проблема кадрів: 72 парафії обслуговують 20 священнослужителів. Проте уже на 1997 р. дієцезія була достатньою мірою забезпечена культовими спорудами, що дало її керівництву можливість зосередитися на вирішенні інших нагальних проблем. На сьогодні Закарпатська дієцезія налічує 7 деканатів: Берегівський (13 парафій і костелів), Верхньо-Ужанський (13), Мукачівський (18), Нижньо-Ужанський (20), Сігетський (8), Угочанський (15), Хустський (9). У ній працюють 33 священники, зокрема 12 священників-монахів, 7 священників з інших дієцезій та 1 священник на території іншої дієцезії, 6 семінаристів (навчаються за кордоном, у духовній семінарії м. Егер в Угорщині), а також на її території діють різноманітні дієцезальні ради.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко В. Міжконфесійний конфлікт на Україні: витоки, стан і шляхи подолання [Текст] / В. Бондаренко // Людина і світ. – 1991. – № 3. – С. 2–10.
2. Державний архів Хмельницької області (ДАХМО). Директивні указання Совета по делам религиозных культов при Совете Министров СССР и его уполномоченного по УССР (15.01 – 31.12. 1949 г.), Ф. Р-338. Оп. 9. Спр.13. Арк. 26.
3. Державний архів Хмельницької області, фонди Кам'янець-Подільського (ДАХМОФКП). Список упразднених римско-католических духовных учреждений с 1865 г., Ф. 228 (Канцелярия Подольского Губернатора). Оп. 1. Спр. 461.
4. Державний архів Хмельницької області. Качковський О. Анований реєстр описів [Текст] : фонди колишнього Кам'янець-Подільського міського архіву періоду до 1917 р. : у 2 т. / О. Качковський, Ю. Руденко, Є. Франкевич ; Державний комітет архівів України ; Державний архів Хмельницької області. – К. : [б.в.], 2003. – Т. 1. – 389 с. ; Т. 2. – 415 с. – (Архівні зібрання України).
5. Копровський М. А. Присутність польського консула ображає паломників? [Текст] / М. А. Копровський // Воля з Волині. – 2010. – № 5. – С. 24–25.
6. Скомаровський В. Засоби Масової Інформації – це нове поле Євангелізації [Текст] / В. Скомаровський. – 2010-2011. – №1. – С. 12–14.
7. Схематизм Львівської архидієцезії 2003 року [Текст]. – Л. : Митрополітальне управління, 2003. – 401 с.
8. Чавага К. Нова дієцезія в Закарпатті [Текст] / К. Чавага // Парафіяльна газета. – 2002. – № 36. – С. 3.
9. Чижевський В. Про державу і національну Церкву, польських священників і канонічні території. Розмова з о. Олександром Гауке-Ліговським ОР, деканом Київського Коледжу Католицької Теології св. Томи Аквінського [Текст] / В. Чижевський // Парафіяльна газета. – 1997. – № 4. – С. 8.
10. Breviarium Fidei [Tekst] : Wybor doktrynalnych wypowiedzi Kosciola / pod red. ks. I. Wokwy. – Poznan : Ksiegarnia Swietego Wojciecha, 2007. – 744 p.
11. Kodeks Prawa Kanjnsznego [Tekst] : Codex Juris Canonici / tłum. ks. T. Gacia. – Warszawa : Pallotinum, 2008. – 697 p.

Дата надходження до редакції: 28.11.2017 р.